

GOVORI HRASTNIŠKE OKOLICE MED SISTEMOM IN SPOROČANJEM

Prispevek s sociolingvističnih vidikov označuje »prehodni narečni prostor« med dolensko, gorenjsko in štajersko narečno skupino, v sodobnosti opredeljen kot a) na zahodu zagorsko-trboveljski in b) na vzhodu kot laški govor oz. podnarečje. S treh mejnih točk – Izlake, Svibno, Turje – analizira smeri, poteke in preobrazbe starih izoglos, izomorf ter prozodičnih preobrazb v prvotno dolenskem glasovno-oblikovnem (in leksičnem) sestavu. Inovacije mlajšega tipa (po medjezikovni interferenci) so močno prizadele izvorni leksični sestav obeh narečnih enot. Povzročil jih je vdor tujejezične rudarske terminologije (uradne in pogovorno prilagojene) ob razmahu rudarstva v Zasavju sredi 19. stoletja (rudniki Zagorje, Trbovlje, Hrastnik in Brezno ter Govce in Huda jama pri Laškem). V prvotnem leksičnem sestavu je sprožil vrsto leksičnih in semantičnih premikov in tako opazno preobrazil prvotno govorno podobo celotnega prostora.

zunajjezikovni dejavniki za nastanek narečij, posavsko narečje, zagorsko-trboveljski govor, Zasavje, narečna besedila

From a sociolinguistic point of view the paper designates the “transitional dialect space” between the Lower Carniolan, Upper Carniolan and Styrian dialect groups, now defined as a) the Zagorje-Trbovlje area to the west and b) the speech or sub-dialect of Laško to the east. From three border points – Izlake, Svibno, Turje – are analysed the direction, movement and transformation of old isoglosses and isomorphs, and prosodic transformations in the original Lower Carniolan phonomorphological (and lexical) composition. Newer innovations (following interlingual interference) have strongly affected the original lexical composition of both dialect units. These were brought about by the invasion of foreign mining terminology (officially and colloquially adapted) during the flourishing of mining in the Sava region in the mid-19th century (the mines at Zagorje, Trbovlje, Hrastnik and Brezno, as well as Govce and Huda jama near Laško). This triggered a number of lexical and semantic shifts, thus noticeably changing the speech of the whole area.

extra-linguistic factors in the origin of dialects, Sava regional dialect, Zagorje-Trbovlje local speech, Sava region, dialect texts

Moj namen je v glavnih obrisih predstaviti interferenčni narečni prostor med gorenjsko, štajersko in dolensko narečno skupino, v Ramovševi *Dialektološki karti slovenskega jezika*¹ (1931, 1935, reprint 1957) imenovano »prehodno medijsko na-

¹ Ljubljana 1931, 1935. Reprint z uvodno študijo je pripravil dr. M. Rupel (Spominu Fr. Ramovša ob petletnici prezgodnje smrti). Ljubljana 1957.

rečje«. V novejši *Karti slovenskih narečij* (Logar, Rigler 1983)² je ta prostor na podlagi novejših fonoloških podatkov drugače opredeljen: zahodni predel od Dola oz. Hrastnika preko Trbovelj in Zagorja do Trojan pokriva zagorsko-trboveljski govor/podnarečje, vzhodni predel od Dola z vasmi in zaselki proti Laškemu pa je opredeljen kot laški govor/podnarečje, ki se razprostira po obeh bregovih Savinje, pri Radečah, ob sotočju Savinje in Save pa se stika z dolensko narečno skupino, in s prav tako interferenčnim sevniško-krškim govorom/podnarečjem tvori posavsko narečje, ki po slušnem vtisu spada k štajerski narečni skupini. Ves ta prostor izkazuje v glasovnem sestavu, tj. dolgo naglašenem vokalizmu in konzonantizmu, prvotni dolenski razvoj, od severozahodnega predela Zasavskega hribovja ter od Trojan oz. Čemšenika do Šmohorja nad Laškim pa vdirajo vanj nekatere gorenjsko-štajerske izoglose (tako npr. prehod $g > \gamma/x$, $\acute{n} > n$, preobrazba sklopov $\acute{s}\acute{c} > \acute{s}$, $\acute{c}\acute{r}\acute{e} > \acute{c}e$, $\acute{z}\acute{r}\acute{e} > \acute{z}e$, $tj > k$ in še kaj), ki se v južnem mejnem pasu preko Save na Kranjskem, na stičišču z vzhodnodolenskim govori ustavijo.

Tudi oblikoslovni sestav je v tem prostoru dokaj enoten; podstava je dolenska, ves prostor pa je zajela pomembna inovacija – od gorenjskega narečnega prostora prodira namreč izguba srednjega spola kot kategorije – maskulinizacija neuter v ednini, deloma v množini, kjer se preko množinskih samostalnikov *jetra*, *pljuča*, *senca* uveljavlja feminizacija: *jetre*, *pljuče*, *sence*; in sicer analogično po samostalnikih ž. sp., kot so: *vile*, *grablje*, tako tudi *ušese*, *japke*, ki pa ni zajela vseh samostalnikov sr. sp.; niha ob sam. sr. sp. na *-e* (*morje*, *sonce*, *srce*; *tele*, *jagnje*, *piščice*). Fleksijske in spregatvene oblike, naglašene in nenaglašene končnice, določa glasovni razvoj. Njihova variantnost je odvisna zlasti od preobrazbe nenaglašene vokalizma, ki je prostor najbolj razdvojila; na zahodu, Izlakah z okolico, s povečano frekvenco drugotnega polglasnika (po delni redukciji \grave{i} , \grave{u} , \grave{e} in \grave{a}), na vzhodu (Turje z laško okolico) pa z njegovim popolnim izginotjem: $\acute{a} > e$ (*pàs* – 'pä:s, *dàš* – 'dä:š, *nič* – 'ne:č, *kùp* – 'ko:p, *bràt* – b're:t, *kròp* – k're:p). Svibno ohranja prvotni polglasnik, pozna tudi drugotnega, vendar v manjšem obsegu. Tudi osnovni besediščni sestav (po zapisu vprašalnice SLA v Izlakah, Svibnem in Turju) je dokaj enoten, le glasovno varianten.³

Če se vprašamo, kje so vzroki za tako jezikovno-narečno stanje, ne moremo mimo zgodovinskih (in sodobnih) sociolingvističnih dejavnikov. V zgodnji dobi sta jezikovni razvoj usmerjali pripadnost pražupnijam, fevdalnemu gospodarstvu in podrejenost upravnim središčem, ki so bila dejansko vsa izven celotnega hribovitega kmetijskega okoliša v razprtem trikotu med Savo in Savinjo – od Trojan do

² *Karta slovenskih narečij* – z glasoslovno-prozodično oznako slovenskih narečnih skupin oz. govorov. Priredila T. Logar in J. Rigler na osnovi Ramovševe *Dialektološke karte slovenskega jezika*, novejših raziskav in gradiva Inštituta za slovenski jezik, ZRC SAZU. Besedilo: T. Logar. Mladinska knjiga ter Geodetski zavod Slovenije – Kartografski oddelek, Ljubljana 1990.

³ Izrečena spoznanja opiram prvenstveno na zapise treh govorov (po vprašalnici za SLA), ki se govorijo na mejah narečnih skupin: Izlake (zapis iz l. 1987) – na meji z gorenjsko, Turje (zapis iz l. 1958) – na meji s štajersko in Svibno (zapis iz l. 1983) – na meji z dolensko/štajersko narečno skupino.

Laškega in od Zagorja do Svibnega ob Savi. Tako je bila dolina Zagorja v južnem delu usmerjena na Savo proti Litiji, v severozahodnem delu (ob Mediji), od Izlak z zaselki do Čemšenika, pa so bili prebivalci usmerjeni v gorenjski prostor.⁴ Sava je bila od 15. stoletja do izgradnje južne železnice (1847) pomembna prometna žila, ki je v savski soteski v pristaniščih od Litije navzdol – Sava, Renke, Zagorje, Povšnik, Hrastnik, Radeče – omogočala večstoletni stik s »Kumljanci« na Kranjskem (Dolenjskem).

V cerkvenem pogledu je bil narečni prostor Zagorja, Izlak in Čemšenika prvotno vključen v pražupnijo Mengeš; še danes pripada Ljubljanski škofiji.⁵ Celotno ozemlje od Trbovelj do Laškega, na severu skoraj do Žalca in Celja, proti vzhodu do Jurkloštra in Sevnice (štajerska narečna skupina), na jugu vse »Kumljansko« (Kum, Dobovec, Svibno, Radeče), torej tudi ozemlje na kranjski strani Save (do Jatne in hribovja, ki ta predel ločuje od Šentruperske doline), je pripadalo prvotno »Laški gosposčini«,⁶ zasnovani v 11.–12. stoletju, prvotno v posesti Breže-Seliških grofov, nato Babenberžanov, Celjskih grofov, nato Habsburžanov itd. Večidel je bilo vse to tudi ozemlje pražupnije sv. Martina v Laškem (romanska zasnova cerkve iz 12.–13. stoletja), le Trbovlje je pripadalo pražupniji Braslovče v Spodnji Savinjski dolini.⁷ Svibno pa je bilo vse od 12. stoletja pražupnija (še zdaj dekanija) po zaslugi grofov Ostrovrharjev (Scharfenfeldov), ki so nad naseljem postavili oz. posedovali trden grad (opazovalno-obrambno utrdbo nad Savo), čigar ruševine na strmi skali so še zdaj vidne.

Ta zgodovinska pripadnost danega narečnega prostora je določala oz. usmerjala komunikacijo prebivalstva v območja pražupnij (žegnanja, romanja, ženitve)⁸ in upravnih središč, kjer so bili letni sejmi in so se prodajali obrtni izdelki, sklepale kupčije itd. Za zahodni predel so važni kraji Litija, Blagovica, Lukovica–Brdo, kamor je vodila prevozna pot čez Trojane na stičišče s cesto s Štajerske; na vzhodu je bilo tako središče Laško, na jugu ob sotočju Save in Savinje pa Radeče.⁹ Tako je teklo življenje, z mnogimi pretresi seveda, vse do 19. stoletja. Ves ta prostor je živel od skromnega kmetijstva, gozdarstva, živinoreje, domače obrti, kupčije in prevoznitva po Savi in po lokalnih, pravzaprav še nekdanjih rimskih cestah. V vsem

⁴ Tja jih je usmerjala cesta do Trojan – v »Bla'γo:ūco« v Črni graben, z upravnim središčem Brdo–Lukovica. Glej *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937. Glej *Občina Trojane* (str. 203–205), *Občina Zagorje ob Savi* (str. 331–333).

⁵ Domnevam, da je /o:/ < /u:/ za ckfl. o, npr. 'Bō:x, 'mō:st itd. v ta prostor »vstopil« najprej preko cerkvene rabe; s posnemanjem »lepšega« jezika.

⁶ Glej. F. Vatovec, *K starejši upravi in gospodarski zgodovini laškega okraja*, Ljubljana 1927; *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937, Srez Laško, str. 285–298; *Laški zbornik 2007*, Laško 2007.

⁷ S cesto preko Retij in Prebolda povezano s Spodnjo Savinjsko dolino.

⁸ Npr. neveste so od Svibna preko Šavne peči do Turja, od tu do Govc in Rečice nad Laškim, ter od sv. Jederti in sv. Marjete pri Rimskih Toplicah in Šmiklavža (že preko Savinje) prihajale v Turje – in obratno. »Nosilke« razlikovalnih jezikovnih prvin so bile tako predvsem ženske.

⁹ Moški pa so pripovedovali, spominjam se tega iz otroških let, kako so še iz Turja gonili živino na sejme v Jurklošter in celo v Šentjur pri Celju. V teh smereh so se ustvarjali bolj ali manj trajni stiki prebivalstva pred 2. svetovno vojno. Ta pomeni v vsem usodno ločnico.

prostoru je dovolj arheoloških znamenj, ki pričajo o predslovanski keltsko-rimski naselitvi; končno to potrjujejo tudi nekatera prvotna, kasneje preoblikovana, glasovno adaptirana stara predslovanska krajevna imena: Trojane, Laško, Marno, Turje, Rimske Toplice, Celje.

Smeri komunikacije v prostoru so določale in že zgodaj izoblikovale poteke nekaterih raziskovalnih izofon in izomorf v prvotnem »izhodiščnem« dolenskem glasovno-oblikovnem sestavu. Ves prostor, kakorkoli ga že v sodobnosti opredeljujemo, izkazuje skupne in razlikovalne glasovno-oblikovne prvine ob dokaj enotni poimenovalni pogovorni leksiki tvarne in duhovne kulture prostora. Zanimiv pa je bil zlasti v preteklosti (do 20. stoletja) govorno-ustvarjalni način ubesedovanja v vseh »govornih položajih« vseh vrst besedil, na kar smo bili dialektologi v preteklosti premalo pozorni, saj so nam narečna besedila služila predvsem kot ponazarjalno gradivo za potrditev sistemskih prvin narečja (glasovno-oblikovnih, skladenjskih). Zdaj lahko najdemo in zberemo le še drobce ubesedovanja nekdanjega tvarnega in duhovnega bogastva, kar želim ponazoriti za svoj rojstni kraj Turje z zvrstnimi besedili iz različnih »govornih položajev«.¹⁰

Spregovorila sem že o pomembni izomorfi od zahoda, izgubi neutra; pa tudi štajerski narečni prostor izkazuje določen prodor proti zahodu. Naj opozorim na popolno izgubo polglasnika v laškem govoru, kot tudi na »nove« prozodične razmere v celotnem prostoru: izgubo tonemskih in kolikostnih nasprotij oz. izgubo kračin s kvalitetnim »nadomestilom« (*sīt – 'se:t, kùp – 'ko:p, brāt – b're:t*) ter izgubo dveh naglasnih tipov, končniškega (*stəzà > s'tə:za, s'te:za; təmà > 'tə:ma, 'tje:ma*) in premičnega (*góra, gorē – 'gʊo:ra, 'gʊo:re; séstra, sestrē – 'sje:stra, 'sje:stre*) – z redkimi ostanki v utrjenih frazeoloških zvezah (z *'gʊolm̩ re'ka:m k'rə:x š'lu:žət*).

Ob vseh teh dejstvih se mi poraja vprašanje, zakaj je v sodobnosti v ospredje postavljen prav zagorsko-trboveljski govor, ki je v tem prostoru po svojem leksičnem sestavu pravzaprav nova tvorba? Odkritje premoga v Zagorju, Trbovljah, Hrastniku, Hudi jami pri Laškem, na Breznu, v Govcah,¹¹ začetki rudarstva na prelomu 18. in 19. stoletja (1802, 1803, začetki izkopa l. 1835, državni rudnik ustanovljen 1847) in njegov razvoj skozi 19. stoletje vse do zaprtja rudnikov (Hrastnik, jama Ojstro, 2002, 2003) v sodobnosti, so zaznamovali govor prebivalcev v novonastalih bivališčih v revirjih s priseljevanjem prebivalstva, zlasti pa s prevzemom,

¹⁰ Glasovno-oblikovni oznaki govorov v »Zagorsko-Laški kadunji« prilagam besedila več vrst; med drugim tudi nedavno »najdene« zagovore in »zdravilske« napotke iz rokopisnih beležk domnevnega »črnošolca« Filipa Orožna s Kovka nad Hrastnikom, zapisanih konec 19. stoletja. Gre za zapise »Kolomonovega žegna« po tiskani koroški bukovniški predlogi in zapise iz »zdravilskih bukev« s prepletom prvin narečne glasoslovne ravnine. Zahvaljujem se družini Kralj iz Hrastnika (njegovim sorodnikom), ker so ohranili tako zanimiva pričevanja o stanju duhovne ravni življenja v teh krajih. Besedila tudi v vsebinskem pogledu izkazujejo preplete krščanske vere z vraževerjem. V teh besedilih preseneča predvsem neomajna vera v moč izrečene besede, nad čemer bi se kazalo v sodobnosti še posebej zamisliti.

¹¹ O zgodovini rudarstva v Zasavju glej dela: J. Orožen, *Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola*. Posvetilo: V spomin vsem rodovom, ki so v trboveljski, hrastniški in dolski pokrajini zemljo obdelovali in premog kopal. Izdal in založil OLO Trbovlje 1958; *Zgodovina Zagorja ob Savi* 1, Zagorje ob Savi 1980.

osvojitvijo »knapovske špraha« za vsakdanjo rabo, rudarske terminologije v nemški govorni podobi. Količina tega izrazja (preko 1000 besed), pogostnost uporabe v vsakdanjem življenju, ki je v novih rudarskih središčih (Zagorje, Trbovlje, Hrastnik) kot »jezikovni geto« obstajalo 150 let, je na širše kmečko okolje učinkovito delovalo ter na določen način spreminjalo prvoten dokaj enoten besediščni sestav prostora z ustaljenim poljedelskim in obrtniškim izrazjem.¹² Izrinjalo je domače besedje (*prž'ga:je*, *prž'ga:ŋka* > *'a:jnprejŋ*, *ajnp're:ŋka*; *ž'ga:nci* – *š'te:rci*; *'ku:xanca* – *š'te:rct'ra:jbar*; *pla'či:t* – *'luoŋ*; *'li:ce* – *f'ri:s* itd.), ustvarjalo sopomenske pare s stilno zaznamovanostjo (*pr'ja:tu*, *ta'va:rš* > *kuma'ra:t*; *'ja:ma* > *g've:rk*, *u 'ja:m 'de:ta* > *pr' g've:rk 'de:ta*), oblikovalo novo frazeologijo itd. Kot so dognali zapisovalci, reševalci te terminologije,¹³ obstaja 1080 rudarskih besed, golih poimenovanj, brez razsežnosti uporabe v ustaljenih frazeoloških zvezah in pomensko domiselnem, ekspresivnem izražanju v vsakodnevem delovnem stiku. V splošno rabo okolja so prodrle besede: *k'ne:p*, *g've:rk*, *'ši:xt*, *'šo:xt*, *št'ra:jk*, *št'a:jgar*, *k'sieł*, *'čje:t*, *kuma'ra:t*, *'xa:jar*, *ub'liež*, *'fa:senğa*, *k'li:kauf*, in že slovenski knapovski pozdrav: *S'riečŋ!* (*Srečno!*). Rudarji so med seboj uporabljali in »ustvarili« vrsto ekspresivnih izrazov, prvotnih terminov v prenesenem pomenu: *'tuopelt'ši:xt*, *k'ri:pl'par'ti:ja*, *'va:ser'pi:nč*, *bet'ri:psfirar*, *d'ri:tfirar*, *c'va:jar*, *d'ra:jar*, *ub'liegan*, *pe'liegan*, *pik'zi:gmar*, *'ke:rłc*, *'lu:j*, *'ca:guc*. Iz teh procesov je razvidno, kako delovno okolje določa izbor, uporabo in tvorbo besedja.

Vse to izrazje je zlasti pesnik Vinko Hrovatič¹⁴ v svojih pesniških zbirkah prenesel v delavsko poezijo. V njih je ohranil in oživil tipično zožen doživljajski svet delavcev, rudarski način življenja, enak v petek in svetek, vezan na jamo, kolonijo, gostilno, sožitje knapov in njihovih družin, njihovo psihološko podobo, značajsko stanovsko odprtost in tovarištvost.¹⁵ Spričo tolikšnega števila besed nemškega izvora in načina njihove uporabe, izrabe,¹⁶ je to posebna moška knapovska govornica¹⁷ (ženske teh pogovorov niso dobro razumele), ki z umiranjem knapov

¹² Tako kažejo zapisi vprašalnice za SLA v Izlakah, v Turju in na Svibnem, ki pa, žal, obsega le približno 800–900 leksemov iz desetih tematskih sklopov. Ramovševa vprašalnica za SLA je objavljena v: F. Benedik, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, Ljubljana 1999, str. 26–86. – To pomeni, da je tolikšen obseg »novega strokovnega besedja« ogrozil ta prostor. Sicer pa se je v danem prostoru potrdilo načelo jezikovne funkcionalnosti, nepisano »pravilo«, da delo in delovno okolje določata izbor, uporabo in tvorbo besedja, ki se v sobesedilu s pomenskimi prenosi preobraža in nadalje tudi frazeološko razvija.

¹³ Glej *Slovarček knapovskih besed v Zasavju*. Tako T. Lenarčič, N. Razboršek, O. Brečko, ing. B. Kleinovšek, A. Kantušer. Tone Lenarčič je tudi iz »pisnih virov zbral in uredil« *Slovenske rudarske pesmi*. Izd. Zveza kulturnih organizacij Trbovlje 1983. V njih je »odtisnjeno« vse, kar je bilo v življenju, trpljenju, trdoti in bedi tega stanu na Slovenskem napisanega. *Šarabanka*, uredil in zbral Aleš Gulič. *Utrip rudarjev v pesmi in prozi*, Maribor: Kulturna skupnost Slovenije 1977; Mirjam Kalšek, *Delavske kolonije v revirjih*. Založil Revirski muzej ljudske revolucije, Trbovlje 1984.

¹⁴ Glej *Kua se u Trbouljih gudi*, samozaložba, Prapretno-Hrastnik 1999, in druge njegove pesniške zbirke v »knapovski šprahi«. Njegovo pesništvo je ovrednotila dr. Marija Stanonik v delu *Slovenska narečna književnost* (Zora 51), Maribor 2007, str. 224–328.

¹⁵ Kumarat je sveta stvar! Štrajk je pomenil absolutno knapovsko enotnost.

počasi zamira,¹⁸ zagorsko-trboveljski govor pa prav po teh prvinah ostaja še vedno močno zaznamovan; in kot rečeno, izvrstno poustvarjen, avtentičen v pesmih Vinka Hrovatiča.

Treba pa je priznati eno: celoten revirski prostor je ohranil lastno asimilatorično moč na glasovno-oblikoslovni (in skladenjski) ravnini. Vse besedje, prevzeto in po danih vzorcih na novo tvorjeno, je bilo adaptirano po zakonitostih obstoječega glasoslovnega sestava, ki je, kot rečeno, tudi interferenčno zaznamovan. V prostoru gre torej za staro mednarečno in mlajšo medjezikovno leksično interferenco, obe pa sta sociolingvistično pogojeni. Svoja spoznanja o tem narečnem prostoru opiram, kot že rečeno, na zapise vprašalnice SLA v treh skrajnih točkah: mejni severozahodni kot zastopajo Izlake z okolico do Čemšenika (pripadajo vzhodnogorenjskemu podnarečju), skrajni mejni vzhod predstavlja moj rojstni kraj Turje¹⁹ (Tauriski!), na jugu, že na kranjski strani Save, pa Svibno nad Radečami (pripadata zagorsko-trboveljskemu podnarečju, čeprav bi bile lahko Turje, kot bo razvidno v nadaljevanju, uvrščene k laškemu podnarečju).²⁰

Dolgo naglašeni vokalni sestav je v vsem prostoru izvorno dolenski, naslednji: /i:/ ('zi:ma, 'xi:ša, 'mi:za) in /u:/ ('lu:č, k'lu:ka, 'lu:kja; 'nu:č 'nu:s, ku'lu:) z naslednjimi odstopi: posamezniki v Svibnem potrjujejo obstoj občasne variante: /i:/ – /e:ɨ/ ('me:ɨza, 'xe:ɨša) in /u:/ – /o:ɥ/ (p'lo:ɥče, č'e'lo:ɥst; 'no:ɥč/'nu:č). Dvoglasniški par: /ie/ ('piet, i'mie, de'siet, 'liet, 'žiēt, le'siēt) in /uo/ ('muoka, 'muoš, 'duota, 'luoka) je potrjen v vsem prostoru brez odstopov; prav tako široka dvoglasnika: /ie:/ ('tje:ta, 'žje:na, 'sje:stra) in /uo:/ ('uo:da, 'rjo:ka, 'gjo:ra/'γjo:ra). Ob dvoglasniku za dolgi *ě* in *ô* > /u:/ je treba izpostaviti Izlake. To območje izkazuje težnjo po monofton-

¹⁶Prevzete besede iz rudarske kuharske leksike so slovarsko obdelane v Medved, Smole 2005, širše pa je ta terminologija zajeta in prav tako slovarsko obdelana v Medved 2003. Tako bi bilo treba obdelati tudi druge tematske terminološke sklope, zajeti besedne zveze in frazeologijo; izkazujejo ustvarjalno domiselnost.

¹⁷Zanimivo, da se ženske teh pogovorov niso udeleževale, saj jim je bilo delo v jami »španska vas«. Podobno, kot se moški niso razumeli na peko kruha ali druga izključno ženska opravila s tipičnim poimenovalnim besedjem, ustaljenimi sintagmami in frazeologemi. Dejansko gre za »žensko« in »moško« govoricu danega okolja.

¹⁸Deloma je prešla med delavstvo glažute in kemične tovarne, ki sta tudi iz 19. stoletja. K stari plasti zlasti žargonskega, ekspresivnega rudarskega izrazja se priključujejo še njihove terminološke posebnosti, ki pa še niso zapisane.

¹⁹Ob tej priložnosti še pripomba k etimologiji krajevnega imena. Vsakdanji govorec ga nasplošno povezuje z besedo »tur«. Vendar hribovito, s hosto poraslo okolje ni nudilo pogojev za obstoj te pušinske pasme govedi. Od divjih živali lovci v tem »lovskem rajonu« odstrelijo kvečjemu zajca, srno, srnjaka, lisico, morda še divjo svinjo, o turih pa ni bilo nikoli ne duha ne sluha. Če se spomnimo na predslovansko poselitev teh hribovitih krajev, se nam posveti drugačna rešitev. Arheologi (glej *Enciklopedija Slovenije*, geslo Kelti) ugotavljajo, da so ves severni dolenski pas in preko Save vso Celjsko kotlino naseljevali Kelti s plemenskim imenom Tavriski. Iz tega imena pa je po regularni glasoslovni poti izpeljivo ime Turje (nem. Auern): Taur > tur + je, kot obrazilo za tvorbo krajevnih imen (Trbovlje, Retje, Širje). Ime kaže na kraj prvotnih prebivalcev Tavriskov.

²⁰Zunajjezikovni dejavniki za nastanek ter glasoslovje z nekaj oblikoslovnimi posebnostmi trboveljskega govora so bili opisani v Medved, Smole 2005: 69–78.

gizaciji dolgega *ě*, ki je v južnem delu še /e:i/ (*s'ne:iχ/s'ne:iχ*, *'re:iipa*, *'me:iist*), umik iz sestava pa izkazuje tudi *ô > /u:/ > /o:/* (*dre'vɔ:*, *pru'sɔ:*, *γ'dɔ:*, *γoz'dɔ:vi*), sicer pa je /e:i/ za *ě* utrjen v Turju (*'te:iitas*, *'re:ič*, *'te:iip*, *s'ne:iik*, *s'me:iix*) in Svibnem, v hrastniški in manj v trboveljski dolini. Samoglasnik *a* ostaja v celotnem prostoru nespremenjen; izjema je le prvotno nenaglašeni *a* v Izlakah in okolici, ki je po prvem naglasnem umiku prešel v polglasnik (*'sə:dje*, *'kə:mne*, *k'lə:sje*, *'zə:bu*, *ž'γə:jne* itd.), medtem ko je v Turju in Svibnem ostal neizpremenjen (*'sa:dje*, *'ka:mje*, *k'la:sje*, *ž'ga:je*).

Kot sem že omenila, izkazuje dani prostor predvsem razlikovalni razvoj prvotnih kratkih in nenaglašeni samoglasnikov. Izlake, Čemšenik – to področje izkazuje dosleden prehod prvotno kratkih: *i*, *ù*, *ě*, *à > /ə:/* (*'nə:č*, *'tə:č*, *'bə:k*, *u'kə:p*, *s'kə:p*, *k'rə:x*, *x'rə:n*; *'rə:k*, *m'rə:k*, *b'rə:t*, *š'kə:f*, *s'lə:p*, *'və:mp*, *'tə:m*, *z'də:le*), vzhodni predel, Turje, pa pozna le nadomestilo polglasnika z /e:/ ali že tudi z analogičnim samoglasnikom po odvisnem sklonu (*'ne:č*, *'te:č*, *'be:k*; *u'ko:p*, *k'ru:x*; *m'ra:k*, *m're:s*, *g're:x*, *š'ke:f*, *s'la:p – s'la'bu*, *b're:t – b'ra:ta*). Svibno izkazuje polglasniško vrednost za *i* (*'nə:č*) in *ù* (*'kə:p*), kratek *à* je polglasniško obarvan: /ə:/ (*s'tə:r 'a:te*, *m'rə:s*, *b'rə:t*). Nenaglašeni *ě* prav tako: v Izlakah je /ə:/ (*rə'sni:ca*, *dər'vɔ:*, *plə'ni:ce*), v Turju /e:/ (*dre'yu:*, *tes'tu:*); podobno v Svibnem. Prvotna kratka *e* in *o* izkazujeta v vsem prostoru daljšanje oz. analogične izravnave po odvisnih sklonih – Izlake: *'čje:p/če:p*, *š'pje:x*, *'žje:p*, *pug'rje:p*, *x'me:l*; *'duo:l*, *'puo:l*, *'buo:p*, *'no:š*, *g'ro:p*, *'ko:š*; Turje: *'če:p*, *š'pe:x – š'pje:xa*, *pug'rje:p*, *pug'rieba*, *'nuo:š – 'nuo:ža*, *'kmo:š – 'kmo:ša*, *'do:l – 'de:l*, *k'ro:p – k're:p*; Svibno: *k'me:t*, *'ve:č*, *ž're:m*, *š'pe:x*, *'če:p*, *'rje:p*; *š'ko:f*, *'ko:š*, *st'ro:k*, *'kmo:n*. Izpad nenaglašeni samoglasnikov v prednaglasnem in ponaglasnem položaju slabi od zahoda proti vzhodu. Izpad *i* in *u* je še kar v ravnotežju – Izlake: *č'pi:na*, *p'ja:nc*, *š'ro:k*, *'pa:lca*, *jo ž'vi:*, *s've:tt*; Turje: *ž'va:t*, *ž'vi:ca*, *'vi:lce*, *'zi:danca*, *'ši:pca*, *'ki:kļca*, *ļ'si:ca*, *'pje:lņ*; Svibno: *'je:sk*, *p'ša:nc*, *s'nu:č*, *s'kięra*, *ž'va:t*; *š'ma:rņce*, *'mə:rļč*, *'ma:lņ*. Izpad *u* – Izlake: *smo r'va:l*, *m'ši:ca*, *ļ'pi:ne*, *k'pi:la*, *ps'ti:la*, *š'ši:mo*, *ļ'di:ni*). Turje in Svibno izkazujeta podobno stanje, ni pa popolne ujemanosti. Zagorsko-trboveljski govor močno zaznamuje prehod prednaglasnega *o > u* (ukanje), ki se širi iz gorenjskega prostora in izpodriva starejši prehod *o > a* (akanje) – Izlake: *du'ma:*, *nus'ni:ca*, *stu'pa:l*, *Bu'ži:č*, *pug'rje:p*, *pud'ru:žņca*, *pu'ča:kat*, *ku'bi:la*, *ku'lɔ:*, *γus'pɔ:t*); akanje je le sporadično, že redko (*ma'ti:ka*). Turje in Svibno izkazujeta predvsem pozicijski prehod *o > u*, za *k*, *g*, *x* kar dosledno, sicer *u* in *a*, torej variantno, lahko v istih besedah – Turje: *ku'bi:ta*, *ku'tu:*, *ku'ri:t*; *gu'luɔp*, *gu'ša:va*, *gu'viedna*, *xu'di:ta*, *ut'ruo:c*, *u'ta:va*, *ut'ruɔbi*, *utp're:jt*, vendar tudi akanje: *ma'ti:ka*, *do'li:na*, *sa'la:ta*, *kla'ba:sa*, *ca'pa:ta*, *tapu'ri:še*, *Ta'puo:lčēn*, *sta'pa:l*, *neta'pię*; Svibno: *pu'te:ica*,

²¹ Kolikostno nasprotje je odpravljen, vsi naglašeni samoglasniki so dolgi.

stu'pa:l, ka'mu:c, netu'pi:r, ku'zo:u:c, 'ja:gude, pu'le:i:n, ug'ra:ja, bu'la:n, ku'pe:i:la,
 oz. akanje: *da'ma:, ma'čuo:rek, ak'le:i:sk, a'ta:va, a're:i:x, tan'čičena 'ta:tuca,*
atp're:i:t, a'vi:nk, ab'lu:da, a'be:i:lt, ax'ta:jen.

Z izpadom ponaglasnega *o*-ja v končnem odprtem zlogu se širi iz gorenjskega prostora maskulinizacija neuter pa tudi preobrazba načinovnih prislovov: je *'d̥uo:ber, je s'le:tk, m̥ je s'ta'bu:, je xu'du:;* vendar izkazuje različno stopnjo prehoda. V Izlakah in na Svibnem je popolna, kar dokazuje moška pridevniška oblika ob samostalniku, v Turju je delna – srednji spol ostane pri samostalnikih sr. sp. na *-e:* *l̥'pu: u'r̥je:me/'le:i:p u'r̥je:me; pre'su: se je už'ga:t; 't̥je:žek 'de:t;* Izlake: *'la:nsk 'le:i:t, smo s'ja:l 'ži:t; 'vi:n je 'ki:su, m'le:i:k je 'be:u; č'e'v̥o:, o'k̥o:, me's̥o:; 'muo:rje je 'tuo:pu, 'de:i:l je 'bi:u, o 'ka:š̥o 'p̥ə:še si 'ti:; se s'li:š 'le:p 'p̥e:tje, 't̥je:le je u'šo:u;* Svibno: *S'vi:b̥n̥, 'Či:mern̥, 'ta:š̥k; 'ši:l, 'čje:t, p'š̥je:n, 'uo:k̥n̥, 'a:p̥n̥, ku're:i:t; p'r̥asu, g'ne:i:st, tes'tu:, kuštu:, o'ku:; 'le:i:p u'r̥je:me, 'sa:dje je us'ta:u, p'r̥je:se je 'd̥je:beu;* Turje: *'uo:k̥n̥, 'vi:n, m'le:i:k, 'ži:t, 'ši:t, p'š̥je:n, 'čje:t, 'sa:t, ne'bu:, u'ku:, ku'tu:, tes'tu:, pre'su:; 't̥je:le je u'š'tu:, me'su: je za'tieg̥l, 'be:t b'ta'gu: je b'tu:, 'pe:še se je zva'li:t, pre'su: je pu'ra:ta:t, 'muo:rje je 't̥uo:p̥l̥, s'ta'bu: u'r̥je:me.* Samostalniške edninske sklonske končnice m. in ž. sp. *-u* in *-i* večinoma izpadejo – ž. sp.: *o 'žje:n, p̥r̥ 'žje:n;* m. sp.: *p̥r̥ b'ra:ti.* Izomorfa množinskih nenaglašanih končnic m. in ž. sp. *-im, -ix, -imi > -əm, -əx* preseneča zlasti v Svibnem: *'si:nəm, o't̥r̥uo:kəm, ku'va:čəm, 'k̥uo:jəm; pu 'la:səx, na s't̥uo:ləx, p̥r̥ b'ra:təx, u 'me:i:stəx, g'ne:i:zdəx;* Turje ohranja *-am, -ix: s 'si:nam, u't̥r̥uo:kam, 'k̥uo:scam, za 'Tu:rjam, za 'C̥je:lam, 'te:i:m 'uo:slam* itd., vendar v mestniku *-ix: u u'se:i:x s'vje:tix; na u'ra:tix, per 'k̥uo:jix, na d'r̥uo:žix, per 'že:i:nskix, u 'Ra:u:nix, u 'G̥uo:rix, u B're:i:šcix, u T̥r̥'bo:ulix, p̥r̥ 'ba:bix, na 'ko:ucix.*

Iz ponazarjalnega gradiva je razvidno, kako glasoslovna ravnina ob naglasnih pogojih preobraža oblikoslovni sestav, ustvarja oblikovno variantnost.

Soglasniški sestav je v tem narečnem prostoru dokaj stabilen, v območje Izlak sega gorenjska izoglosa: *g > γ/x.* Prvotni *g* se izgublja v vseh položajih, vendar ne vsesplošno, marveč pri posameznikih: *γ'n̥e:st, oγ'ni:še, γu'a're:jo, γ'lu:xa, 'γuoba, s'te:γn̥, γ're:i:nk, so z'la:γal; u'ra:x, p'r̥ə:x, s'n̥e:x, d'ru:x, l̥'die.* V Turju je izpričan le en primer tega prehoda – *'Bu:x,* sicer *s'ne:i:k, b're:i:k (gu'ta:z̥n̥, gla'be:ta).* Švapanje sega le do Kandrš (*š'ua:, x'pi:va*). Prvotni *l̥* je v celotnem prostoru prešel v *l,* prvotni *ń* pa izkazuje razlikovalni razvoj. V dolino Izlak, Zagorja sega gorenjski razvojni rezultat, *ń > n:* *gov̥o're:ne, ku're:ne, vəl'na:k, kus'ta:n;* na skrajnem vzhodu pa se *ń* realizira kot *ḡ;* Turje: *guva're:ḡe, 'ku:x̥ja, ku're:ḡe, 'k̥uo:ḡ, 'ḡi:va, ḡe'go:u;* v Svibnem tudi *j:* *s'vi:ja, 'k̥uo:j, ku'du:ja, 'k̥uo:šja,* brez nosnega izgovora, ki je značilen za štajerske govore. Turje, pa tudi Svibno, poznata interdentalni *l̥* pred *a:, u:* (< *ô*) ter *e:i* (< *ě*): *k'ta:da, g'ta:va; ku'tu:, te'tu:; 'te:i:s, 'te:i:p, 'te:i:š̥nk,* ter srednji *l* pred *u:* *'lu:č,*

'lu:kja, 'lu:ža. V Svibnem raba ni sistemsko dosledna, *l* se občasno opušča; v območju Izlak ga nisem več zasledila: ku'le:n, 'čje:l, t'la:čla, puza'bi:la. Razlaga je znana v dialektološki literaturi.²² Soglasniški sklopi, prvotni in drugotni po vmesnem izpadu samoglasnika, so novo fonološko vprašanje v širšem prostorskem merilu, posebej v središčnih govorih z močnim izpadom samoglasnikov (Orožen ²2003: 503–510).²³ Ob pričujočem opisu se osredinjam le na tri stare, ki izkazujejo razlikovalne razvojne poteke. To so sklopi *šč*, *črě-*, *žrě-*, ki se disimilirajo ali pa ostanejo. Izlake izkazujejo poenostavitev vseh treh: k'le:še, oɣ'ni:še, p'sa:nci, sm̩ še t'ə:š; 'če:šna, č'pi:na, 'če:i:ve; enako tudi Svibno, Turje pa sklopa *črě-*, *žrě-* ohranja: č're:išja, č'pi:je, č're:ve, č're:i:da; ž're:be, ž're:ipc, 'ž'e:bu ni domače. Opozarjam še na sklop *dl* v oblikah deležnika na *-l*: Izlake in Turje ga ohranjata (gorenjska značilnost): 'je:dla, 'pa:dla, 'se:dla, v Svibnem pa se, kot v dolenskih govorih, že opušča: 'je:i:la, 'pa:la, s'ne:i:la.

Vse tovrstne značilnosti zasledimo tudi v pesniškem opusu Vinka Hrovatiča, ki predstavlja najobsežnejši besedilni korpus zagorsko-trboveljskega govora, z nekaterimi odstopi v smeri knjižnega jezika iz ritmičnih, verzoloških razlogov (*Jest sm žiena muojga knapa // z nim jest tuki douk že žvim // muoj žiuleje se uklapa // u žiuleje pu dulin.*). Načini ubesedovanja vrstnih besedil v nevtraliziranem kmečkem okolju tega narečnega prostora so priloženi na koncu prispevka.

V prispevku je bilo že omenjeno, da so sistemsko zastavljene dialektološke raziskave, osredinjene prvenstveno na glasoslovje s prozodijo, kar je za poznavanje izrazne podobe slovenskega jezika v prostoru neizogibno, podstava nadaljnjih raziskovanj, oblikoslovje pa je ostajalo raziskovalno prikrajšano, enako tudi zajetje besedišča s področja stoletja stare, tvarne in duhovne kulture; prezrta je ostala važna razsežnost narečij in govorov – namreč besedilna ustvarjalnost. Obseg besedilnih vrst je tudi v narečjih (bil) raznolik. Zadevajo sporočanje o vsem tvarnem, kar in kakor se človeka dotakne in ga zaznamuje, seveda tudi o duhovnem, priučenem po naukih Cerkve, z naslonitvijo na nekatere preživele prvine praznovanja. Vseh besedilnih vrst namreč tudi folkloristika ni zajela, ker jo zanima predvsem »ljudsko slovstvo« (narodne pesmi, pravljice, pripovedke, legende), ne pa vsakdanja pogovorna, na delo in delovno okolje vezana ubesedovanja, zlasti dvogovori, v katerih se

²² Glej J. Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu ter Pripombe k pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija* 1967. Referat na slavističnem kongresu v Sofiji. Iz razvoja dolgega naglašenege vokalizma (glej izhodiščni sestav za jugovzhod) sledi, da je laški govor poznal oz. še pozna široki dvoglasnik *aj* za *ě* (jat). Le pred takim lahko srednji *l* preide v *t*; obstoj prvotnega *ü* v tem območju dokazuje izgovor srednjega *l* pred *u*. V tem primeru se je pred *i*-jevskim *u*-jem prvotni *l* delabializiral. Štajerski govori (tako Šmarje pri Jelšah, Šentrupert nad Laškim, Lokavec pri Rimskih Toplicah) še v sodobnosti potrjujejo to prvotno stanje: *aj* za *ě* in *ü* za prvotni *u*. V Turju in Svibnem je prišlo do oženja dvoglasniškega *aj* za *ě* > *e:i* in do vzpostavitve *u*-ja po cerkvenem ali knjižnem vplivu ('ku:xja, k'lu:ka, 'su:ša, 'cu:ck itd). Glej še Z. Zorko, Štajerski govor Šentruperta nad Laškim, str. 157–168; Tomo Korošec, Govor mesta Laško, str. 143–155, *Laški zbornik* 2007.

²³ Glej M. Orožen, Konzonantski sklopi v slovenskem jeziku, *Razvoj slovenske jezikoslovne misli* (Zora 26), ur. J. Čeh, M. Jesenšek, B. Rajh, Maribor ²2003, str. 503–510.

kreše od domislic, ki pomensko-sporočilno presegajo osnovno pomenskost besedja. Oblikujejo se še neznani, novi sobesedilni pomeni kot znamenje miselne izvirnosti posameznika.²⁴ Vse to se je večidel izmuznilo v pozabo, saj ni več skupnih del, ne druženj sovaščanov. Predmeti, orodja večstoletne tvorne kulture so zavrženi, pozabljeni muzejski eksponati. Prav tako so »ukinjena« številna ženska dela, kot: so pletev, žetev, okopavanja poljščin, preja, kuhinjska dela in priprava jedi v peči v starih lončenih posodah.²⁵ S tem je šla v pozabo vrsta običajev, povezanih z delom, rojstvom otrok, pogrebi, porokami, odhodi fantov v vojaščino, ter z njimi povezanih ceremonialnih besedil; med temi posebej otroške igre v verzih in ustaljenih rekih, vrsta besed in frazemov, starih molitvenih obrazcev in starih pesmi.²⁶ Ljudje so v vsakem »govornem položaju« vedeli, kaj in kako se govori. O skrivnostih življenja se je molčalo – tu so delovali stari tabuji.

Nekaj drobcev mi je še uspelo zapisati. Sobesedilni podtekst je večinoma že pozabljen, ohranjeno je še samo »golo« sporočilo: Nekdanja varuška, »pestrna« otrok, Justina Peklar, je še povedala: »*Ple'ni:ce nje š'ši:t na 've:ĩtri! 'Nje: 'bi:t z ut'rũo:kam 'zu:ni u 'pe:rum m'ra:ki! De 'ja: na boš na 'Cu:cku* (na sosedovo) *s'tuopla!*« (Pred vpeljevanjem v cerkvi.) Zakaj vse to, se je že pozabilo. Ali: »*U 'Ma:ndrg je z'la:t 'tje:le puku'pa:n. Na Prek'ra:jix so se z'me:ram 'kũo:j sp'la:šļ, 'ne:ĩso 'ũo:tļ nap're:j.*« Zakaj?

Tako prispevku prilagam »vrstno tipologijo« besedil, ki seveda ni popolna, odkriva pa nam utrip vsakdanjega življenja v narečnem okolju. Vsakdanjo govorno podobo ponazarjata prispevka o peki kruha in spomin na rudarski štrajk, duhovno življenje stare molitvice in zarotitve iz rokopisnih »Kolomonovih bukev« Filipa Orožna (s konca 19. stoletja), iz njih so tudi nasveti za zdravljenje z rastlinami. Prav tako je zanimiva pripoved treznega moža, ki ga je v gozdu drevo skoraj ubilo – doživel je klinično smrt in verni sosedi je povedal svoja doživetja.

Viri in literatura

- LOGAR, Tine, RIGLER, Jakob, 1983: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Univerzum.
- MEDVED, Aleksandra, 2003. *Kuharska leksika v Trbovljah*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- MEDVED, Aleksandra, SMOLE, Vera, 2005: Trboveljski govor in rudarska kuharska leksika. *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika* (Zora 32). Ur. M. Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo. 69–88.
- RAMOVŠ, Fran, 1931: *Dialektološka karta slovenskega jezika*. Ljubljana: Rektorat Univerze kralja Aleksandra I.

²⁴ Na ta vprašanja je že bilo opozorjeno. Glej M. Orožen, Narečna govorna ustvarjalnost z vidika socio- in psiholingvistike, *Jakob Rigler 1929–1985* (Zora 25) Maribor 1999, str. 216–232.

²⁵ Glej M. Orožen, Odvisnost narečnega besedišča in načina upovedovanja (izražanja) od spreminjajočega se načina življenja, *Traditiones* 23 (1994), str. 79–86.

²⁶ Otroške igre – dialogi in verzji.

Dodatek: Ponazarjalno gradivo o besednem ustvarjanju

1 Vsakdanje življenje in delo: Peka kruha. Povedala Zofija Orožen, gospodinja iz Turja, leta 2007.

Življenjsko važno opravilo, kot je peka kruha, je v sodobnosti že močno okrnjeno. Danes v Turju nobena gospodinja ne peče več kruha – kvečjemu še kolač za Veliko noč, potico za kolone, za god, za praznike, poprtnik pa za Tri kralje. Nobena gospodinja ne peče več mlincev in na »ug'ji:š pe'čje:ne pu'ti:ce«. Tako zamira tudi staro izrazje, zlasti ustaljene besedne zveze, ki so označevale to opravilo.

'Tje:ta je pres'ja:la 'muo̯ko za z'me:išn̩ al pa 'be:u̯ k'ru:x. 'Me:la je 'si:t, 'muo̯ko je pa pres'ja:la u̯ 'mietargo al pa u̯ 'ba:no. U'ziela je 'ge:r̩m̩, ga zmeč'ka:la, zdreb'lje:n̩ga pa d'ja:la u̯ m'la:čno 'uo:do, pu'me:iša:la, pa ps'ti:la, de je za'čie̯l mu'zierat. U̯ 'muo̯k je nar'di:la 'ja:mco, pa k'va:s pus'ta:u̯la, pa ps'ti:la, de je za'čie̯l 'ki:p̩nt. Čez 'ka:ke d've:i̯ 'u:re je b'la 'ba:na 'po:u̯na. Tes'tu: je pre'me:iša. 'Me:iša je 'tuo:lk 'do:u̯k, de je š'fu: tes'tu: ued 'ruo̯k. 'Puo:l je še 'e:i̯nket 'ki:p̩l. K-je b'la: 'ba:na dr'gu:č 'po:u̯na, je ppp'ra:u̯la pe'xa:rje, 'jo:x s k'ru:š̩n̩co puk'ri:la, 'puo:l pa z le'sieno ž'li:co tes'tu: za'lje:la, z 'nuo:žam pa udr'e:iža:la. 'Da:la ga je u̯ prs'tie̯no sk'le:i̯do, pa p'la:la 'tuolk 'do:u̯k, de se je na'rie̯du uk'ruo̯gu x'le:i̯pc. Z've:r̩n̩la ga je u̯ 'pje:xa:r, ta'ku: u̯se dok'lie̯r 'ne:i̯ b'la 'ba:na p'ra:zna. Puna'va:t je b'lu: 'šie̯st do 'šie̯d̩m̩ x'le:i̯pcu, pa 'ka:kšna 'me:jxna št'ru:čka za u'r̩u̯ke. K'ru:šno 'pieč je b'lu t're:i̯ba že z'ju:tri 'fe:jst za'kuo̯rt. 'Ka:kšna 'bu:kuva k'la:da je 'da:la 'na:r'bu:lš 'i:co. K-so 'de:rve pugu're:i̯le, je b'lu: t're:i̯ba žer'ja:u̯co pu 'pje:č rez'ge:r̩m̩t, de se je p'ro:u̯ rezg're:la, 'puo:l je pa z g'rie̯b̩co žer'ja:u̯co pugre'ni:la na ug'ji:še, 'pieč pa z 'muo:kro 'vie̯š̩co do 'či:zga pu'mje:t'la. K-je k'ru:x u pe'xa:rjix ta t'rie̯kič s'ki:pnu, je u'ziela la'pa:r, x'le:i̯pc 'guo:r z've:r̩n̩la, 'rie:k'la: »S'vie̯t buo̯š k'ri:š!«, d'va:ket al pa t'ri:ket x'le:i̯pc pu 've:r̩x ŋ'ma:l za're:i̯zala, s ku'fi̯tam (pušp'ri:cala) puškre'pi:la za 'fa:rbo, al pa 'tu:d z rezte'pje:no 'ja:jco na'ma:za:la, 'puo:l pa x'le:i̯pce, 'je:n̩ga za d'ru:gm̩ u̯ 'pieč u̯sa'di:la. K'ru:x se je 'pieku 'duo:bro 'u:ro. U'ča:six so 'pje:k̩l 'be:u̯, 'če:r̩m̩, z'me:išn̩, r'ži:n, 'suo̯r̩ž̩, ku'ru:z̩n̩ pa 'tu:t 'a:jdu k'ru:x. 'Je:na 'pieka k'ru:xa je b'la: p̩r 'ne:s za an 'ke:i̯d̩n̩, k-je b'lu: puna'va:t u'kuo̯l 10 l̩'di: p̩r 'xi:š, pa še 'ka:k 'ta:barxarji so p̩r ta 'vie̯čix 'de:i̯lix pu'ma:gal. U'si: smo 'ra:t da'ma:č k'ru:x 'je:i̯d̩l, še pu'sie̯bi u'vierkuvu na ug'ji:š pe'čje:ne pu'ti:co. 'Ta: je b'la: z'me:r ta 'buo̯lša.

2 Rudarsko delovno okolje: Spomini na rudarski, revirski štrajk l. 1956. Pripoveduje upokojeni rudar Viktor Jovan, iz Turja, leta 2007.

Ker 'duo:bar se še s'po:unem, ku smo 1956 'le:i̯ta št'ra:jkal. 'Da:li 'ca:i̯ta se je med k'na:pi 'ku:xał. 'Me:i̯l smo 'tje:ške pu'go:je za 'de:l, pa so 'ne:m 'uo:t̩l du'xo:tke z'ni:žat, al pa u'ki:nt. 'Tu: je b'lu: s č'e:rtka na 'pie̯tk do sa'buo̯te pu'po:une. 'Je:s sm̩ 'šo:u̯ na z'ju:tri'š'i:xt. U'si: smo se 'bo:l sk̩r'no:st̩n̩ d̩r'ža:l. Kuma'ra:ti met 'sa:bi smo se na 'xi:tar, pa 'bo:l pu 'ti:x pugu'va:rjal. 'Bo:l pred 'kuo:nc 'ši:xta je p're:i̯ša

ku'ma:nda: »Ne g'riěmo z 'ja:me! 'Xuoćmo, de p'ri:dejo ta g'la:uŋ, de se z'me:ĩnmo.«
 'Ne:š ud'bo:r je 'je:mu perp'ra:uŋen, 'ka:j 'xuoćmo x'ra:sŋšk pa tr'bo:uŋsk k'na:pi
 s'ku:pi da'siećt. 'Kuo:nc 'ši:xta so p're:išļ še ub'liezi. Da'bi:l so 'i:sto ku'ma:ndo.
 'Ne:ĩsno š'li: z 'ja:me, 'a:mpak u'si: s'ku:pij pu 'ro:vi ū Tr'bo:uŋe. 'Ve:ĩdļ smo, de
 bomo u'si: s'ku:pij 'duo:st 'mo:ćŋ. Du'luoćļ smo 'ti:ste, k-bojo 'ja:mo 'a:xtal, de se na
 buo š'kuođa 'de:ļaļa. Sker'be:ĩļ smo za 'pu:mpe, pa mo'to:rje, če 'nĵe: bi 'ļa:xk 'ja:mo
 za'li:ļ. Kĵer z'me:jeŋga 'ne:i spuš'to:vu, je biu št'ra:jkb're:zar. 'Tu: je biu pu svu'bo:t
 ta 'pe:ru št'ra:jk. Smo 've:ĩdļ, de ve'li:k t'viegamo. Je b'lu: z'lo: na'piet, 'duo:bar, de
 'ne:i b'lu: 'ke:j 'me:rtvix. Smo bli ū'si: za 'je:ŋga, 'je:dŋ za ū'se:! E'no:tŋ smo b'li:,
 za'tu: smo pa tut g'vi:ral! Ku smo b'li: že u'si: t'ri:je d'ri:tļni ū 'ja:m, je 'u:ne ū'zu:ni
 st'ra:x 'ra:taļ, pa so p're:išļ na pu'ga:jaje. Ta 'pe:ru 'ne:i b'lu 'ne:ć. Ku smo pa 'rĵe:kļ,
 de p're:ĩt na g'riěmo 'uo:n, so se 'bo:l zau'ziel.

Tut tr'bo:uŋske 'že:jnske so 'ne:m pu'ma:gale. Pr'ŋje:sle so 'ma:lco. So 'ne:ĩk
 s'te:kŋle št'ru:ce, kļa'ba:se, pa tut p'ja:če – ut ku'fieta, 'ja:pćeka, 'vi:na do š'no:pca.
 'Ne:i 'ču:dŋ, de so 'pa:dale 'tĵe:ške be'se:ĩde. Pa tut do 'tĵe:peža 'ne:i b'lu 'dĵe:leć.
 Ampak 'suo:jga vo'di:tela smo pos'lu:šal, pa se tut be'se:ĩde der'ža:l. 'Ba:be 'zu:ni so
 b'le: tut 'jĵezne, pa sker'be:ļ jex 'je:, 'ka:j 'bo:. Ku je p're:išu poga'ja:uċ z Lub'la:ne,
 pa 'ne:ĩki gu'vuoru, de 'Be:ograd na 'da:, so se ū'pe:rlē u p'ra:zn 'a:uto, pa ga 'ke:r ū
 tr'bo:uŋsk g'ra:bŋ š'tĵe:rcŋle. K-je p're:išu 'uo:n, so ga z 'ja:jcam ubme'ta:le. So ga
 ū'se:ĩga zast'ra:žēŋga 'xi:tar 'ne:ĩkam utpe'la:l. Ū sa'buoto prek ve'ćĵer so se z'me:ĩļ,
 de 'ne:ĩki 'bo:. Š'li: smo da'mo:u z'ma:tran ku 'a:kse. 'Mu:jo je z'lo: skr'be:ļ,
 'ča:kala je na ta t'riedga ū'truo:ka, pa 've:ĩdļa je, de 'je:s na 'bo:m je'zi:ka š'pa:ru.

Ka'muoŋ bi 'ka:kšno s'te:knu, al pa bi me s 'ši:xta 've:rgļ. 'Ko:k bi pa 'puo:l ž've:ĩļ!
 'Piēt 'di: pa d'va: ta s'ta:ra ū ani 'me:jxni 'ba:jt. 'Ne:ĩso bli 'xe:ci!

Ū pun'de:ĩlk smo š'li: nor'ma:lŋ na 'ši:xt, pa so 'ne:m pu've:ĩdal, de bomo du'bi:l
 'ne:ĩki pu'vi:ška, pa 'tu:t da'bi:ćk se bo ū'se:ĩm ras'ta:lu. Š'e:le: 'tĵe:di smo da'bi:l
 ge'piēr: ū'sa:k 'ĵe:ĩt 'no:ve 'cuoŋe, š'kuorne, pa zaš'ći:tno če'la:do. 'ļa:mpe smo 'me:ĩļ
 'pu:xarje, 'šu:smajstri pa š'ta:jgarji so 'me:ĩļ 'zi:xarce (na bencin) za 'miert 'lu:ft u
 'ja:m. Du 'po:u g'la:ža je b'lu: že d'va: pre'ce:nta, če je 'šo:u p'ļa:uŋ ū m're:ĩžo, je b'lu
 t'ri: pre'ce:nte. 'Zi:xarca je u'ga:sŋļa. 'Tu: je biu z'na:k za 'be:ĩžat. Pred ū'ra:te je b'lu
 t're:ĩba nar'di:t k'ri:š z 'de:ske, k-je pu'me:ĩnu, de se 'ne:t nas'me:ĩ – je s'me:rtŋ
 na'va:rŋ.

3 Izkušnja klinično mrtvega: Povedala Minka Babić iz Turja, leta 2007.

'Mi:mikŋ b're:t 'Juože se je ū 'xuoŋt punas'riēču. Pu'diēru je, pa ga je dre'vu: s'ti:snu.
 Ūos 'buoŋ je še pr'ĵe:ĩzu do brat'ra:nca, de ga je 'pĵe:lu u x'ra:sŋško ambu'la:nto. Ut
 'ta:m so ga pe'la:l u Tr'bo:uŋe, 'ta:m je pa že z'gu:bu za've:ĩst. 'Xi:tar so ga s
 xeli'ko:ptarjam pe'la:l u Lub'la:no.

'Ta:m je biu pa na 'ni:tk s'kuo:r 'šiēst 'ke:ĩdnu. Ku je 'da:u ūse s'ku:s, je 'mĵe:n
 p'ra:u, 'ka:j je do'ži:vu, k-je 'bi:u ū neza've:ĩst. »'Ve:ĩš, 'mĵe:ne so 'me:ĩļ že xu'di:ćki

u k'riemplix. Z u'se:ix 'kuo:tu so xu'di:či 'he:izl, pa pu 'mje:n g'ra:bl. So 'me:il 'ta:ke 'do:uge ar'dieče je'zi:ke, pa u 'mje:ne so re'za:l. Ku bi me že s'kwo:r zag'ra:bl, je pa z ane 'me:ixne šp'ra:je an 'a:ngelček uon p're:išu, pa so u'si: be'za:l. Če se je 'a:ngelčk 'me:ixnə ud'me:knu, de ga 'ne:i blu 'vi:det, je b'lu: 'u:nix prec use 'po:un. 'Pu:ol k-sm biu že 'buo:š, per za've:ist, mi je 'muoj 'duoxtar 'rieku: »Gus'pu:t, bi vi 'mje:n po've:idu, 'ka:j se je 'va:m do'ga:jał, de ste 'me:il ub'ra:s 'či:st spremen'je:n, ste b'li: 'či:st 'muo:kar, pa 'vi:dł se je, de se z 'ne:ičem bo'ju:jete. Bule'či:ne 'ne:iso 'muogle 'bi:t, k-ste 'me:il u'se: pred bule'či:nam.« Pa sm mu pu've:ido, de so me xu'di:čki g'ra:bl, 'a:ngel 'va:rx me je pa 're:išu. 'Duoxtar se ne:č sme'ja:u. Je 'rieku, de je u'se: mu'guoče. 'Tu: na pu've:im u'sa:kmo, 'sa:m 'ti:stmo, ku 've:im, de me 'bo:jo zas'tuo:pl. 'Je:s sm 'tu: 're:is dož've:u, se-m 'ne:i b'lie:dł«.

4 Stare molitve: Zapisala avtorica po spominu iz otroških let. Moliti jo je učila babica Terezija Lokovšek iz Turja (župnija Dol pri Hrastniku, dekanija Laško, škofija Celje).

Zlati očenaš

'Mu:limo, 'mu:limo z'la:t oče'na:š,
 G-ga je 'Jiezus 'mu:lu, 'a:jngelce na'bieru,
 De b-šli pu 'Ma:ter 'Bu:žjo u 'če:rno zem'luo.
 Šli so u to 'če:rno zem'luo,
 Pu š'ruo:ki 'ce:ist, pu 'uoški s'te:z,
 'Na:jšl so 'Ma:ter 'Bu:žjo per ku'si:l ...
 Za'ka:j ste vi 'a:ngelci p're:išl pu 'mje:ne,
 k-še 'ne:ism 'suo:jx mo'li:tu domu'li:la,
 nje 'suo:jx 'bu:ku odb'ra:la ...
 Za'de:il so jo, pa so jo 'nje:sł
 Pu š'ruo:ki 'ce:ist, pu 'uoški s'te:z,
 p'nje:sł so jo pred 'vi:ce.
 Ma'ri:ja na u'ra:te pu'te:rka,
 U'ra:te so se ut'pe:rle,
 use 'du:še so se u'kuoł 'jje u'su:le,
 sa'mu: t'ri: so tam 'za:d uos'ta:le.

Ma'ri:ja jox up'ra:ša:
 Za'ka:j vię 'du:še na g'rieste
 z 'ma:ni u ne'biešk kraj'lje:stu?
 'Pe:rva 'du:ša je odguva'ri:la:
 'Je:s sm na bot'ri:j gre'si:la ...
 D'ru:ga 'du:ša je odguva'ri:la:
 'Je:s sm 'suo:jo d'ru:žo umo'ri:la ...
 T'rieka 'du:ša je odguva'ri:la:
 'Je:s sm na 'bu:žij 'mi:lost s'ca:gała ...

Za'de:ɨl so jo, pa so jo 'nɨe:sɨ
 Pu š'ruo:ki 'ce:ɨst, pu 'uɔski s'te:z,
 pɨ'nɨe:sɨ so jo pred ne'biɛške u'ra:te.
 Ma'ri:ja na u'ra:te pu'te:rka,
 u'ra:te so se uot'pe:rlɛ ...
 Ma'ri:ja 'rɨe:ɕe:
 'Ka:j mi boš 'lu:bi muoj 'si:n 'da:u,
 K-sm̩ ti 'tuɔlk 'du:š z 'vi:c pɨpe'la:la?
 'Ka:j ti bom 'da:u?
 Z'la:to k'ruɔno ti bom na g'la:vo d'ja:u,
 Z'la:to 'ja:pko ti bom u 'ruoke 'da:u,
 Na z'la:t s'to:u te bom pu'sa:du,
 kɨer boš kra'lo:vala ud 've:komaj do 've:komaj.
 Amen.

Katarinka

Kata'ri:nka pu 'puɔl 'tɨe:ɕe,
 Za 'mɨe:ne 'ruoŕce 'bɨe:re ...
 Kata'ri:nka, 'pe:jt 'se:m,
 Boš 'muo:je 'ra:ne 'vi:dla,
 K-so mi jox 'Ju:di 'da:l,
 K-'ne:ɨso Bu'ga: spoz'na:l ...

Kɨer bo 'tuɔ mo'li:tuco u'sa:k 'da:n t'ri:ket 'muo:lu,
 Bo t'ri: du'ŕi:ce z 'vi:c 're:ɨŕu:
 U'ɕiɕtuvo, 'ma:terno, 'sa:m 'suo:jo
 [pa 'ne:ɕ 'tuɔ:jo!] (ŕaljiv dodatek, ko se je otrok učil in ponavljal za staro mamo)

Večerna molitev

Povedala Lenčka Zorenč iz Turja, leta 2007.

'Pe:ɨmo s'pa:t, 'Bu:x je z'la:t. K'dɔ:r je z 'Bu:gam, 'Bu:x je z n'je:m. 'Pe:ɨmo u s'viɛti
 'Ri:m. 'Ta:m je 'xi:ŕa z'la:ta, 'mi:za z'la:ta. U'kuɔl se'di:jo 'juoɨri tɨ'jɨe, 'Jiezus in
 Ma'ri:ja, vsa ne'biɛška kumpa'ni:ja ... 'Sa:tan pa 'rɨe:ɕe Ma'ri:j: »Zaka:j-s 'tɨe:lk
 'ža:lostna?« Ma'ri:ja 'rɨe:ɕe: »Sm̩ 'la:xk 'ža:lostna, sm̩ xu'di:la ɕez u'suo:ke p'lani:ne,
 ɕez 'ɕe:rne pe'ɕi:ne.« Ma'ri:ja 'rɨe:ɕe: »Sa:tan, pu'bɨe:r se ud 'mɨe:ne, 'je:s na 'ma:ram
 'ne:ɕ za 'tɨe:be, amen.«

5 Otroška pesem »nanizanka«:²⁷

Gus'pu:d je za'ŕa:fu med've:ɨda 'uɔ:n,
 De bi tuɔ x'ru:ŕsko put'riɛsu.

²⁷ Navajamo samo prvo in zadnjo kitico; vmes so znane ponovitve.

Ta 'mjē:dved pa 'nuoče tię x'ru:ške put'rięst,
De-p x'ru:ške 'pa:dale 'd̥uo:l.
[...]
Gos'pu:d je za'sa:fu be'ri:če 'u:n,
de bi me'sa:rja zve'za:l.
Be'ri:či pa 'nuočo me'sa:rja zve'za:t,
Ta 'mięsar pa 'nuoče dga 'u:lka zak'ła:t,
Ta 'u:lek pa 'nuoče tię 'u:tkę pu'pi:t,
Ta 'u:tkę pa 'nuoče dga 'u:gja uga'si:t,
Ta 'u:gij pa 'nuoče tię 'pa:lce sež'ga:t,
Ta 'pa:lca pa 'nuoče med've:įda pre'tię:pst,
Ta 'mjē:dvet pa 'nuoče tię x'ru:ške put'rięst,
De-b x'ru:ške 'pa:dale 'd̥uo:l.

6 Zagovori in zarotitve: Proti koncu 19. stoletja jih je zapisal Filip Orožen s Kovka. Ohranjeni sta dve rokopisni beležki v polknjižnem, starem jeziku (že v gajici). Kaže, da gre za zbirko »Kolomonovih žegnov« in za zdravilsko knjižico z zagovori zoper bolezní in zapisi načinov zdravljenja z rastlinami. Nekaj besedil iz prve knjižice:

Na eno drugo vižo enga spoznati

Poidi na skrišpota zvečer v obmarijeh, uzam tam na sried pota en malo persti in od trepotca eno korenino zraven deni in tu den v en tehel pod glavo, kadar spat greš. Ko v spain se ti bo ta tat perkazu.

Ena druga skušna za vkradeno reč

Dabodi eno sveičo, tisto ko je en vmirejoč človek v roki deržu. In kader je vmeru, vzemi to sveičo, peidi v en skriuni krei in vžgei tuo sveičo in reci: Jes tebi zapoveim v jemeni Boga Očeta + in sina + in svetiga duha, de ti nazai perneseš, kar si vzieu. N. in spet nazai daš in pomagai Buh Oče + Buh sin + in Buh sveti duh. Pa mirkai de Amen ne porečeš, in tega bo peklo, dokler use ne verne. Od te sveče mu bo taku britko, kakor vmerajočim.

Ena kunšt za te šace kopati

Taku piši te čerke na en pergamentast popir ZFE TRIEATVO. REFIAF. ANDVS IVI (R +++ OJEDTFE NADAGA LEN VM), ker de ti na enim krai za en šac veiš, zakopli ta cedelc ano pet v zemlo in počakai 2 al 3 vre, boš en cahen šlišu, bo zagromel al zabliskal tam, če je kei noter. Če ni neč, pa ne boš šlišu cahna. Narprei še moli molitou k Materi boži in molitu svetiga Krištofa.

Citacia prima

Gore ti veliki duh tih šacu. Jest tebe zarotim skus sveto Troico, skus Boga Očeta + skus Boga Sina + skus Boga svetiga Duha in skus to +++ molitou, de ti prideš v leip človeiški štavti + in ta šac von prineseš prez vse škode tega telesa in duše +++. Jes te

zarotim. S to molitvijo čestimo in hvalimo (Boga). On je poglavar in studenec, ti moreš meni pokoren biti skus vse svete marternike + skus štiri evangeliste + in skus te nedolžne otročiče +.

Zdei pa moli tri očenaše, tri češene marie ino viro s pravo andohtjai in potli se dotakni tega kraje, ker je šac.

Molitou na potih

Jest N. grem v božim imenu vonkei in ta sladki Jezus Kristus bodi tudi z manoi in moji trije arhangelj bodite moja sreča in zveličenje. Premagaite in zvežite vse moje souražnike. Tu pomagaj Gospod Jezus Kristus skus tvoih svetih pet kervavih ran. Bodi moja sreča in zveličenje kader bom doma al na potih al v gori, na poli bodi ti, o Jezus, moja sreča. To pomagaj meni Bog + oče Bog + sin, Bog sveti Duh +. Po vsejeh antlah pomagaj meni s tvoimi s teimi narbol kraftnim Beseidami Božjimi, de oni ne bojo mogli kei čez mene napraviti z beseido in z djainjem. Taku malu, kakor en tak moš, ko je pred dvajtridesetmi leti vmeru in popeu ratal. Ta pomagaj meni Bog, ta sveta moč, kateri je smert vstavil (vstvoril) na dreves tiga svetiga križa, kir je on marro in smert na znamni svetiga križe za nas zadosti storil. Pomagaj meni Bog + oče Bog + Sin Bog + Sveti Duh. Amen.

Skušeno

Kaku moreš enimo storiti, de te streliti ne more. Tu se zgodi na raižeh od žlehtih, taku reci če je pistola al flinta.

Flinta derži tvoi šes notri in tvoi plamen in ogenj, kakor je ohranila Marija nje devištvo. To reci tri barti: Tako pomagaj meni Bog + oče Bog + sin Bog + sveti Duh. Amen. In preden sonce gori pride s ta drugim perstam na čelu J. N. R. S te čerke (naredi).

7 Iz »Zdravilskih bukev« Filipa Orožna:

Boleizen na žil spoznat

Kdar se pride hbolniku, se sčasama prime bolnika s tvojo desno za levo roko za žilo tvolk časa de boš 40 žlaku našteu in spoznal kai pomeini, koku se spremeni.

1. Če žila debelu in hitru bije pomeni merzlo kri. 2. Če je žila meihna in kesna pomeni merzlo naturo. 3. Če je žila glaboka in široka pomein faihtno naturo. 4. Če je žila tenka in močna pomein suho naturo. 5. Če žila naglo bije in močna pomen jicek (hizig) naturo. 6. Če žila prou kesno gre in se trese pomeini Smert.

Pelin

Ktirga glava boli de nemore spat skuhai pelina na vod obež glavo ali pa is Iesham sfaihtai; vzame vse faleno iz glave in stri prou lohko spainje. Ta žunft vošese kopat, kirim se červe vošesih zaredi joh omori; pelinu žunft z medam zmešei oči maž stri čiste. Žunft iz laškim olju vkup skuhai stim trebuh in perse maž, pomori gliste in da želocu moč in Ietre očist. Je na to vižo dobr za vse merzelce pelin in kimno na vin kuhat in pit gorku. Vzame vse Bolečine is trebuha.

Metlika

Metlika je dvojje sorte jene majo rodeče stible ene beile. Metliko na vin kuhat in pit, je nerbulši mitel za ženski cait naprei spraut. Toplu pit, metliko na vin al pa na vod kuhat, gorku dat en porodni žen, stri in da njej eno veliko moč, sprau tudi naprej mertvi porod. Eno kopo za noge zmetliko in pelina nared, vzame vse bolečine od hoje iz nog in is glidou. Metliko in mezo in fige na vin namoč in pi, stri Dober želodec. Metliko na vod in na med kuhan pit, stri zdrave plučē. U rano ? mehor prežene kamen, ofna vse glide kar se za porodu ne žene nucajo.

Popel

Kuhat in pit na teše, tisti dan se ni treiba bat de bi ga Boži žlak vdaril. Perje in met vkop stouc na oči obezui kir ima ta frišne ospice v očēih. Popel stouc in Iečmenove moke in medu v kop zmeišei za Bule bramorje bunke zmeči in sul. Popel na laškim olju skuhai gor pokladai, prežene pereč ogen in vse sorte prisade. Popel is koreninam vret kuhai, tisto vodo gorko pi, prežene ves strup preč od serca ko bi mo blu ktirim zaudano ... popel no slatki Ianeš skop kuhai in pi, dobi ženski zgubleno mleiko spet o kratkim spet nazai obilno. Popel na mleiko namoč, zjutri in večir pit, prežene vsak kašel v 6 dneih. In prje jeisti kot salata, vzame vse fluse in Boleizen iz oči. Kir ima otekle terde Ietre in vrano, ta nei ta s popelnoma gor obeže, bo kmal bulši; za noge is popelna kopo naredit, vzame vse boleizen iz glave.

Hren

Kirim lasje von grejo, hrinu pirje v vod skuhai, si glavo zmivai, nehajo jet von: hrenu žunft všese kopat če s gnojijo. Seime stouc, z medam zmeišei, zjutrei eno žlico na teše snei. Ie za vse sorte Ietke.

Šmarnice

Šmarnice niso dergač za nucat, ko žgane tih rož; namoč v vin 4 teidne, potim odli ta vin v kotu in žgei: tega vina noter vzam eno žlico in 6 zernu popra, tisti dan se nei treba bat, deb te žlak zadeu; če več jutru po žlic noter vzet, sprau is čeu Božjast; is to vodoi glavo zmoč od zadi, prežene vse von.

Retkeu

Retkou povečini jeisti, scira vse jedila v želotcu. Ta žunft is cukram noter jemat, je dobar, kirim se kamen dela al voda zapira. Retkou na gnile Rane obezvat, prežene tud devi mesu. Tim vodeničnim je Retkeu prou nucna špiže. Kirim lasje dol grejo, se nei s tem žunftam maže: Retkou in met vkop skuhat in večkrat pit, prežene kašel, sčisti šlaime is pers. Retkou na drobno skrenglei in cukra noter pust 24 ur stat, tisto voda eno žlico na teše spit, je skrita kunšt za ster kašel in Ietko na plučih pregnat is pers.

Kadar je ževina zacouprana

Vzam Beervurcel, viderthom v kruhu spečeno in dei zjutrei en kos ževini al pa natakni na svet večir viderthom in Dorant nad vratmi na dvorišu nad usih vratmi per štal.

8 Pesmi Vinka Hrovatiča:

Černa jama, knap u jam,
Pa perkmandlc je še zram;
fleci črni svjatla luč
jamsko ti premaga nuč.

Gari, gari muoj ubliez,
Fili kuoln use pučiez.
Če pa ti frpruh preti,
Hit se kje za ulm skri. (str. 220)

Jaka pu dulin je tavu,
Čist je biu zgubljen,
Učiri plauga je napravu,
Za frdinst cou biu je pjan.

U gustiln usak je glihu
Na negou račun,
Petja pu kitar je udrihu,
Celih vjač ni jemu strun.

Jaka le dumou si upi,
Valar čaka te,
Z jem ti baba glavo ulupi,
Za te bedarije use.

Druk dan pa taku se rjače:
Učiri biu je plau
Zarat tiste buožje pjače,
Duons pa zarat bušk na glau. (str. 739)

Jenkret škrici so pu šiht puvabl
Čoša u terezniško kanclijo,
Pa so se nrdil kut bi puzabl,
Kua ut jega prouzaprou želijo.

Vemo, ti met knapi Čoš si pridn,
Mrsikej sluni na tuojih ramah.
Jemu boš kurist pa buot uvidn,
Dej, puvej, gdu zdrabo dela u jamah.

Gdu jo dela tem na štilih piše.
Pejte kja, pa sami si puglejte,
Usak ut nih si švic iz čjela briše,
Mjane pa met špiclarje ne štejte.

Čoš začuden druk dan šiht je zgubu.
So pubral mu cajn in luč iz kape,
Za spumin na jamo pa je dubu
Jamske pušvedrane svuoje šlake. (str. 794)

Babe pjane, babe lene,
Sukate jezike use!
Praute, de ste use puštjane,
Pa ud ruok vam neč ne gre.

Kruh se vam u pjač zapjače,
Ričet se na špurhert cmar,
Dejc vam zmiri znova rjače,
De ste use ukup buhnasvar.

Pa še dejci vi skup stuopte
In pušinte, kua je prou,
Si brez nas u ruk zatruobte,
Nas ncuoj ne bo dumou. (str. 705)

Če je Križmanca kej rjakla,
Šlu je prec ut ust du ust,
De bo spet putico pjakla,
Ku bo pršu u svate pust.

Krača u piskri ni bla rejtkla,
Je pu ganki zadišal,
Pa je ratala hit spljetka,
De na vlk žvi kukr kral.
Kua boš ti foušijjo guanu,
Ku brez dela kr smrdiš,
Mej bi u gustiln sluonu
Za tist gnar, ku ga dubiš.

Baba bi ti štruce pjakla
Z bele muoke za use dni,
Vuoda bla bi duobra s Pjakla,
Mjane pa na mir pust ti! (str. 765)

Jest sm žjana muojga knapa,
Z nim jest tuki douk že žvim,
Muoj žiuleje se uklapa
U žiuleje pu dulin. (moto pesniške zbirke)